

**КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КАФЕДРА**

**КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА ІНСТИТУТУ
ПРАВА
АСОЦІАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ**

**АСОЦІАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ
ПРАВНИКІВ**

Міжнародна науково-практична конференція

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ЦІННІСНИЙ ВИМІР
25-РІЧНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРА-
ВОТВОРЕННЯ**

(м. Київ, 23 червня 2021 року)

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

**Київ
2021**

Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К. : ФОП Кішка І. В. 2021. – 628 с.

До збірника увійшли тези наукових доповідей, присвячені сучасним проблемам становлення вітчизняного конституціоналізму; впливу зарубіжних (європейських) конституційних цінностей на формування сучасного національного конституціоналізму; сучасним проблем національної конституційної доктрини, її впливу на державотворчі процеси в Україні; ролі Конституції України у формуванні національної правової системи; проблемам реалізації чинної Конституції України та напрямам конституційної реформи в Україні, способам та правовому механізму її проведення.

Видання розраховане на фахівців у галузі конституційного права – науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних спеціальностей, політиків, експертів та фахівців-практиків з питань державного будівництва.

Редколегія: Костицький В.В., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України; Марцеляк О. В., доктор юридичних наук, професор.

Адреса редколегії: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет (кафедра конституційного права),
01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60. Телефон: (044) 235-43-27,
e-mail: const_pravo@univ.net.ua

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст. Тези друкуються в авторській редакції.

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2021

© Кафедра конституційного права, 2021

© Асоціація українських правників, 2021

- Ісенко, І. Патриляк, Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький. – К., 2006.
21. ОУН і УПА в 1943 році. Документи. / Упор. О. Веселова, В. Забобак, М. Дубик, В. Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький. – К., 2008.
22. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи Опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії. / А. Русначенко – К.: Пульсари, 2002.
23. Сміт Е.Д. Націоналізм: теорія, ідеологія, історія / Е. Д. Сміт – К.: І.І.С., 2004.
24. Сціборський М. Націократія / М.Сціборський. – Вінниця, 2007.
25. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / Авт. кол: В.Ф. Солдатенко, Т.А. Бевз, О.Д. Бойко та ін. – К.: Парлам. вид-во, 2007.
26. УГВР у світлі постанов Великого Збору та інших документів з діяльності 1944-1951 рр. (36. документів). – Б.м, 1956.
27. Armstrong J.A. Ukrainian nationalism. Second edition. / J.A. Armstrong. – New York, London: Columbia University Press, 1963.
28. Motyka G. Ukraińska partyzantka. 1942-1960. / G. Motyka. – Warszawa, 2005.
29. Torzecki R. Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej / R.Torzecki. – Warszawa: PWN, 1993.
30. Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nationalistów w Polsce w latach 1929–1939. Geneza, struktura, program, ideologia. / R. Wysocki. – Lublin, 2003.

Петро Пацурківський

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права
юридичного факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

АКСІОМА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ, АБО ЦІННІСНА КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В частині 1 статті 8 Конституції України – однієї з найбільш цитованих її статей (ми продовжуємо цей ряд) стверджується: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права». Частина 2 цієї ж статті

постулює ще один конституційний принцип: «Конституція України має найвищу юридичну силу» [1]. Як резонно зауважив свого часу С. Шевчук, «цим конституційним положенням фактично закріплюється принцип верховенства Конституції України щодо законів та інших нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів, стороною яких є Україна» [2, с.181]. Верховенство Конституції держави у цьому випадку зумовлене верховенством установчої влади, якою приймається конституція, над державною владою, яка приймає звичайні закони та інші нормативно-правові акти чи укладає міжнародні договори. Це одна з аксіом конституціоналізму.

Також можна віднести до «аксіом» вітчизняного правознавства і право застосовної практики, проте уже зовсім іншого гатунку, різноманітність включно до протилежного, тлумачення і практичного застосування конституційних принципів верховенства права і верховенства Конституції України. Для ілюстрації цього факту акцентуємо увагу на таких хрестоматійних прикладах, як: Окрема ухвала Верховного Суду України від 3 грудня 2004 р. щодо другого туру виборів Президента України [3]; Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. №20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України [4]; Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. [5] та Постанову Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» від 22 лютого 2014р. [6]. У цих актах права та правозастосування різних інститутів Української держави по-різному тлумачилися зміст і співвідношення між собою конституційних принципів верховенства права і верховенства Конституції України, що мало для держави фундаментальні наслідки.

Аналіз ступеня наукової розробки проблеми переконує, що не меншою є і варіативність доктринальних підходів до тлумачення співвідношення між собою цих же принципів. До прикладу, Б. Футей оцінив вищезазначене рішення Верховного Суду України як «стрибок вперед» «верховенства права і демократії в Україні» [7, с.254, 255]. О. Мироненко це ж саме рішення оцінив як «антиюридичне» [8, с.521, 842]. Ще більше різночитань викликало вищезазначене рішення КСУ та актів Верховної Ради України.

Одне з найбільш контраверсійних суджень з приводу співвідношення конституційних принципів верховенства права та верховенства Конституції України висловила О. Бориславська, зазначивши, що в умовах, які склалися під час Революції Гідності, «виникло питання пріоритету: верховенство Конституції України і її норми щодо процедури внесення змін до неї чи верховенство права і впровадження результатів права народу на опір свавільній владі?» [9, с.49].

То як же насправді співвідносяться між собою конституційні принципи верховенства права і верховенства конституції і чи може це їх співвідношення змінюватися у залежності від збігу конкретних обставин?

Виклад результатів дослідження. Аксіомою конституціоналізму є постулювання однакової рівної сили усіх норм конституції. Адже, як зазначає гурту вітчизняного конституціоналізму В. Шаповал, будь-який правовий акт об'єктивно є цілісним за формою та єдиним за своєю природою» [10, с.78]. Конституція держави як правовий акт не є винятком із цього правила. Саме тому, резюмує В. Шаповал, «конституцію не можна сприймати як своєрідну «лаптову ковдру» [10, с.78]. Звідси конституційно закріплені принципи верховенства права і верховенства конституції також не можуть конкурувати між собою як за критерієм їх сили, так і за критерієм їх пріоритетності. Ноді як же ці принципи насправді співвідносяться між собою?

Щоб неупереджено відповісти на це питання, необхідно щонайменше розкрити зміст кожного з них та їх функціональне призначення у Конституції України як цілісному феномені. Для методологічно вивіреної відповіді на друге із двох вищезазначених питань евристично продуктивний підхід запропонував конституцієзнавець Г. А. Гаджиев. Інтерпретуючи дискусію щодо проблем конституційного тлумачення між двома відомими французькими правознавцями М. Тропером та О. Пферсманом, які представляли основні конкуруючі підходи у теорії конституційного тлумачення – вузький (онтологічний) та широкий (онтологічний та епістемологічний у поєднанні) підходи до розуміння природи конституції, він зазначив, що у такому випадку нас повинна цікавити «онтологія конституційного права», тобто, його буттєвий устрій. В онтологічній же структурі конституційного права, продовжив він, чітко «вирізняється три пласти: 1) природне право – об'єктивно існуюча си-

стема невідчужуваних прав людини, які належать кожному від народження» 2) позитивне конституційне право, реальність тексту конституції; 3) традиції та правозастосовна практика, що склалися історично» [11, с.149].

Зміст конституційного принципу верховенства конституції держави тожний другому із змістових пластів онтологічної структури конституції за Г. Гаджієвим – «позитивному конституційному праву, реальності тексту конституції». Таке тлумачення змісту конституційного принципу верховенства конституції властиве представникам формально-юридичного, в іншій термінології – нормативного і структурно-системного підходів до визначення конституції, пояснення її природи і змісту. Вони продовжують складати відносну більшість серед вчених-правознавців України.

Як зазначає В. Шаповал, «застосування нормативного підходу відповідає поняттю «юридичної» конституції, а структурно-системного – як «юридичній», так і «матеріальній конституції» [10, с.66]. А. Г. Еллінек ще раніше зводив зміст конституції держави з позицій вищезазначених підходів до наступного: «Конституція держави охоплює сукупність правових положень, якими визначаються вищі органи держави, порядок здійснення ними своїх функцій, їх взаємовідносини і компетенція, а також принциповий стан індивіда відносно державної влади» [12, с.486].

Принцип верховенства права належить до понять універсального юридичного значення. До прикладу, у Преамбулі й у статті 2 Договору щодо Європейського Союзу зазначено, що він є однією із базових цінностей, які поділяють ЄС та його держави-члени. Він органічно пов'язаний із захистом людських прав та демократії, а тому включений до більшості новітніх конституцій держав світу, в тім числі і до Конституції України. Однак включення цього принципу до тексту конституцій не змінює, тим більше не звужує його змісту. Відповідно до поділу змісту конституційного права Г. А. Гаджієвим на три вищезазначені пласти зміст конституційного принципу верховенства права найповніше корелює із першим та третім пластами його онтологічної структури, проте не зводиться виключно до них.

Вперше на офіційному рівні зміст принципу верховенства права було витлумачено Венеційською Комісією на її 86-му пленарному засіданні у березні 2011 р. Цей зміст охоплюється наступними його елементами: законність;

юридична визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя; дотримання людських прав; заборона дискримінації та рівність перед законом [13]. Як очевидно, законність є найпершим атрибутивним елементом принципу верховенства права. Там, де немає законності, немає і верховенства права. Тому сама постановка питання про можливу контраверсійність принципів верховенства права і верховенства конституції (основного закону держави) є методологічно хибною та такою, що суперечить константам конституціоналізму.

У Додатку до Доповіді Венеційської комісії про верховенство права 2011 р. міститься контрольний перелік питань для оцінки дотримання верховенства права в окремих державах. Ці питання охоплюють собою усі визначені Венеційською Комісією обов'язкові елементи верховенства права. У березні 2016 р. перелік цих питань було деталізовано і уточнено на 106-му пленарному засіданні Венеційської Комісії та названо еталонними тестами [14, с.15-58].

В Еталонних тестах зазначено, що принцип верховенства права необхідно фокусувати на обмеженні державної влади і незалежному контролі за діяльністю її органів. У докладному переліку не міститься окремий перелік питань для оцінки дотримання державами такого елементу верховенства права, як людські права. Це пояснюється тим, що на членів Венеційської Комісії, будь-який із таких переліків тільки звужував би невичерпність проявів людських прав [14, с.15-58]. Венеційська Комісія пропонує національним державам та контролюючим інституціям у цьому питанні орієнтуватися на прецедентну практику ЄСПЛ. В Україні ще з 2006 р. відносини, що виникають: у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; із впровадженням у вітчизняне судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини, регламентуються Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Висновки. Конституційні принципи верховенства права і верховенства Конституції України за визначенням мають однакову юридичну силу, є ціннісно комплементарними, тобто, взаємно доповнюють один одного. Виходячи з доктрини конституціоналізму, за жодних конкретно-історичних обста-

вин не може об'єктивно виникати питання щодо настання ситуації субординації цих принципів чи застосування одного з них всупереч іншому. Це завжди буде порушенням Конституції України та відходом від доктрини конституціоналізму.

Список використаних джерел:

1. Конституція України станом на 16.09. 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Шевчук С. Принципи верховенства права та найвища юридична сила Конституції України // Право України. – 2011. - №5.
3. Окрема ухвала Верховного Суду України від 3 грудня 2004 р. щодо другого туру виборів Президента України. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/3454B7EA09778744C2257B4E0039DCA2](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/3454B7EA09778744C2257B4E0039DCA2)
4. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. №20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>
5. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text>
6. Постанова Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» від 22 лютого 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18#Text>
7. Футей Б.А. Рішення Верховного Суду України: «стрибок вперед» // Становлення правової держави в Україні, 1991-2005 рр.: збір. 2-ге вид. доповнене і перероблене – К., 2005.
8. Мироненко О.М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика. – к., 2011.
9. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення окремих положень Конституції України// Вісник Конституційного суду України. – 2015. - № 6. – С. 49.
10. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону // Право України. – 2014. - №7. – С. 78.

11. Гаджиев Г.А. Официальное толкование конституции: сочетание онтологического и эпистемологического подходов // Правоведение. – 2012. - № 1(300).

12. Еллинек Г. Общее учение о государстве. – СПб., 2004. – С. 486.

13. Доповідь про правовладдя. Європейська комісія “За демократію через право” (венеційська комісія). Ухвалено Венеційською Комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr)

14. Мірило правовладдя. Коментар. Глосарій. Rule of Law Checklist. Переклад з англійської Сергія Головатого. Переклад виконано на замовлення Програми USAID – Київ, 2017.

Євген Перегуда

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА МІСТО

У вітчизняній науці багато досліджень присвячені регіональному управлінню, місцевому самоврядуванню, муніципальному праву, адже «міське самоврядування та закладене в його природі громадоправство є одним із ... атрибутів та критеріїв сучасного конституціоналізму і соціально-правової демократичної державності...» [1, с. 51] Новий сплеск дослідженням надав 2014 р., точніше, проголошена тоді політика децентралізації. Водночас сучасним розробкам властивий й інноваційний вимір. Значно більше уваги стало приділятися питанням міської політики, управління, а у правознавстві – зокрема, міським правовим системам: «Формування правових систем українських міст є важливим кроком на шляху до децентралізації держави, яка задекларована як один із ключових напрямів конституційної реформи» [2].

Водночас вивчення цих проблем не обмежується нормативно-правовими актами. У 2008 р. Конституційний Суд України ухвалив рішення, де зазна-